

Vietórisz Tamás

Optikai kábel és regionális fejlesztés

Steve Talbott (vitaindító)

Technológia, elidegenedés és szabadság

Molnár Szilárd

A digitális írástudásban élenjárók
és lemaradók közötti szakadék
társadalompolitikai kihívásai napjainkban

Pintér Róbert

Az információs társadalom
mint kockázattársadalom

Információs Társadalom

2002. II. évfolyam 4. szám

Információs Társadalom

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Alapítva 2001-ben

Szerkeszti: Z. Karvalics László – főszerkesztő
Kolin Péter – tudományos főmunkatárs
Kiss Aranka
Végh Sándor

Lapterv: Szépkilátás Stúdió

Kiadja:
Az „INFONIA” /Információs Társadalomért,
Információs Kultúráért/ Alapítvány

Szerkesztőbizottság: Nyíri Kristóf – elnök
Farkas János
Lajtha György
Székely Iván
Z. Karvalics László

A szám megjelenését a NKA és az NKÖM támogatta.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Szerkesztőség: 1111 Budapest Műgyetem rkp. 9. R. ép.

Tel.: 463 2526 Fax: 463 2547

e-mail: infarsfolyoirat@ittk.hu.

Megrendelés átutalással: ERSTE BANK Hungary Rt

11600006-00000000-0230706.

/Kérjük, a befizetési csekkre írják rá: Információs Társadalom/

Nyomtatás, kötés: a Print City Kiadó és Nyomda Kft. végezte.

ISSN 1587-8694

BEKÖSZÖNTŐ

Z. Karvalics László
A közösség dimenziói

4

KLASSZIKUSOK

Raymond Spencer Rodgers
Számítógépek és rendszerek
Gondolatok a teleszféráról

A cikket olvasó gyakorta meglepődik: hol egy szokatlan terminuson, hol egy sajátos közelítésmódon. A legnagyobb meglepetés azonban akkor éri, amikor megtudja, hogy a szöveg 1971-ből való. Az írás nem csupán kuriózum: Rodgers azon túl, hogy megjósolja – egyebek mellett – a web-et és a multimédiát, találó szempontokból vizsgálja az információs és kommunikációs technika változásának társadalmi következményeit is.

6

Gotthard Bechmann, Nico Stehr
Niklas Luhmann

Niklas Luhmann 1968-ban nevezték ki szociológia professzornak az újonnan megalapított Bielefeldi Egyetemen. Megkérdezték tőle, milyen témán kíván majd dolgozni. Így válaszolt: „A modern társadalom elméletén. Időtartam 30 év, költség nincs.” Ezek után pontosan ezt az elméleti programot valósította meg. 1998 decemberében bekövetkezett haláláig, 70 éves koráig több mint 14.000 nyomtatott oldalnyi munkát publikált.

20

KÜZDŐTÉR

Vietórisz Tamás
Optikai kábel és regionális fejlesztés

A fejlett országokat pókhálóként beszövő rézhuzalok 100 éves története után most üvegszálvéztizedek következnek? E pusztán technikainak tűnő kérdés világszerte jelentős indulatokat ébreszt: részint, mert a GEF-től az emberi kapcsolatok rendszerének radikális változását várják, részint, mert a hagyományos telekommunikációs cégek csődjét prognosztizálják. A cikk e kényes pontokon túl is vizsgálja az új technika bevezetésének társadalmi előfeltételeit és messzire ható következményeit.

34

KALEIDOSZKÓP

Molnár Szilárd
A digitális írástudásban élen járók és lemaradók közötti szakadék társadalompolitikai kihívásai napjainkban

A digitális megosztottság fogalmát ma már sokan használják, ám sokszor még e területen jártos kutatók sem ugyanazt értik alatta. A tanulmány szerzője egységes keretbe rendezi a témakör főbb fogalmait és jelenségeit, oly módon, hogy a technológiai újítások társadalmi diffúziójának elmélete alapján sorra veszi, hogy az infokommunikációs eszközök terjedésének különböző fázisaiban hogyan változik a digitális megosztottság tartalma, kutatásának tárgya, diskurzusának fókuszpontja.

82

OLVASÁS KÖZBEN

Pintér Róbert**Az információs társadalom mint kockázattársadalom**

A cikk rövid történeti áttekintés után meghatározza a kockázat (rizikó) fogalmát, majd ismerteti a kockázattársadalom és információs társadalom elméletét. Míg a korábbi korok emberének a legnagyobb kockázatot elsősorban az előre nem látható természeti események jelentették, addig ma főként a saját maga által létrehozottak fenyegetik. A cikk fő gondolata az, hogy alapvetően nincs különbség az információs- és a kockázattársadalom között, mert a kettő lényegében ugyanaz: az ipari utáni társadalom, csak más elnevezéssel, más hangsúlyokkal. Korunkban nemcsak az információ kezelése változott meg, és azáltal a kockázatnak új tartományai is megjelentek, de átalakult a kockázat percepciója is.

102

Ilkka Tuomi**Internet, innováció és a nyílt forráskód: közreműködők a hálózatban**

A szerző a közösség-alapú gyakorlati alkalmazás és tanulás modelljeit kombinálja a közreműködő-hálózat elmélettel, és a bevezetett fogalmak felhasználásával vizsgálja a nyílt forráskódú fejlesztési modell jellemzőit. A cikk elemzi a Linux és fejlesztőközössége növekedését és változását, illetve bemutatja, hogyan alakul át elsősorban közösség-központú gyakorlati eljárások ökológiájával megragadható közösség. A konkrét elemzés felcsillantja a reményt, hogy a szerző módszertanával közelebb juthatunk a társadalmi-technikai változások dinamikájának megértéséhez.

118

VITA

Steve Talbott (vitaindító)**Technológia, elidegenedés és szabadság**

A tudomány és a technika, miközben olyan közvetítő, amely rendkívüli mértékben megnöveli az emberi megismerés és cselekvés hatékonyságát, egyszersmind ellehetetleníti ember és világa egységének megélését. Vajon lehetséges-e egy új szintézis: cikkében Talbott erre a kérdésre ad végső soron optimista választ. Közelítésmódja éppúgy, mint végkövetkeztetése vitára jó alapot kínál — a kapcsolódó három cikk szerzőjének is.

142

Csorba József**Absztrakció és beleézés – avagy beszéljünk a párhuzamos világokról**

150

Faragó Péter**Steve Talbott a szabadságról**

152

Tófalvy Tamás**Elidegenedés a szabadságtól**

154

KONFERENCIAFIGYELŐ

156

Repertórium (Az Információs Társadalom megjelent számainak tartalma)

Bibliográfia (A 2002-es év információs társadalom irodalma.)

Összeállította: Nyáry Mihály

A közösség dimenziói

Bevezető a 2002/4-es számhoz

„A technológiák mesterségesek, de - paradox módon – a mesterséges mivolt nagyon is természetes az emberek számára”

Walter J. Ong (Orality and Literacy: The Technologizing of the Word)¹ figyelmeztetése soha nem volt időszerűbb, mint ma, amikor a „közreműködő közösségek” (ld. Tuomi remek tanulmányát) már szinte kizárólag hibrid rendszerek – emberi és gépi komponensek különböző céloknak alárendelt együtteseként léteznek. Nem véletlen, hogy a diskurzusok nagy részét átjárja az elidegenedés-gondolat valamilyen erősségű szólama. Steve Talbott vitára készítő, szellemesen provokatív esszéjére három hasonló erejű rövid írás érkezett a szerkesztőséghez, s evvel ismét új „műfaj”, a Vita debütál lapunk hasábjain.

Hasonlóképpen választottunk új rovat-címet Vietórisz Tamás tanulmányának, amely a közösségi tulajdonú üvegszálás hálózatok előretörését elemzi és szorgalmazza. A réz-alapú távközlési világ előtt álló kihívás óriási – csak idő kérdése, hogy a szolgáltatói szerep megőrzése mellett mikortól kezd el ellillanni a hálózat-tulajdonosi szerep. Az, hogy a köz-szféra számára a „bérelt vonalak” helyett közösségi tulajdonú alapinfrastruktúra a hosszú távú megoldás, nemigen lehet kérdéses. De hogy mikor, milyen ütemben, milyen egyéb szempontokat figyelembe véve mehet végbe ez a váltás, mikor jutnak el a kormányzatok annak felismeréséhez, hogy az információs közművezeték gazdaságelméleti karakterét tekintve is olyan, mint az út (értsd: az utat gazdaságosabb ingyen biztosítani a polgárok számára, a járművet nem feltétlenül), az nehezen megjósolható. A „Küzdőtér” mostantól mindenestre nyílt, oda bárki beléphet, a témát addig tartjuk napirenden, amíg felkészült szerzők, alapos érvekkel képesek tovább gördíteni.

A piacnak kesztyűt dobó közösségi tulajdonú hálózat méltó párja a szabad szoftverek mozgalma. Mint Tuomi remek tanulmányából kiderül, már az Internet alapító atyáinak is az volt az alapvető feltevése, hogy – adott hozzáférés-szabályozás mellett – a szoftver szabadon felhasználható és megosztható. Eképpen nagyon nehéz fitymálón le-„ellenkultúrázni” a Linux-közösséget. A finn szerző avval hoz újat ebbe a diskurzusba, hogy kimutatja a mozgalom mély történeti-kulturális beágyazódását, erős és autentikus közösség-elméleti mezőben.

Molnár Szilárd számos figyelemre méltó és a nemzetközi szakirodalomban is újnak számító következtetést tartalmazó elemzése a társadalom digitális törésvonalainak leírásához és jobb megértéséhez járul hozzá, Pintér Róbert szemléje a kockázattársadalom narratíváját mutatja be.

A Tuomi által részletesen körüljárt „gondolatközösség” remek illusztrációjaként a Klasszikus rovatban közölt, 1971-ből származó szöveg az alig idézett kanadai társa-

¹ Nethuen, London 1982.

dalomkutatót, Raymond Spencer Rodgers-t mutatja be. Rodgers „klasszikus”, a szó minden értelmében: miközben Chardint idézve a nooszférát – a tudatos gondolat szféráját – *elektronikus hálóként* látja, amelyben „élünk, mozgunk és birtokoljuk létezésünket”, a hálózati világ szinte minden jellegzetes szerkezeti kérdését végiggondolta, több mint 30 évvel ezelőtt. (A gondolatközösség finom pókfonatára jellemző, hogy Tuomi hivatkozza a szabad szoftver klasszikusának, E. S. Raymondnak „Homesteading the noosphere” című tanulmányát). És hivatkozza e számunk másik Klasszikusát, Niklas Luhmannt is, akiről érzékeny, de a grandiózus gondolati építmény körvonalait remekül érzékeltető társadalomelméleti tisztelegéssel emlékezik meg két honfitársa (köztük előző számunk „klasszikusa”, Nico Stehr). Luhmann tézisei szinte megkerülhetetlenek az információs társadalom kutatói számára (ha egyetlen egyet lehetne választani, akkor amellettt voksolnék, hogy „a társadalmat csak mint világtársadalom lehet megfelelően megérteni”), strukturális szigora pedig mérce mindazoknak, akik egyetlen lendülettel és egyetlen dimenzióban próbálnak „nagyot mondani” a modern társadalomról.

És ha már az 1998 decemberében elhunyt Luhmannt az információs társadalom gondolatközösségének egyik tagjaként idéztük fel, befejezésül emlékezzünk egy másik, frissen eltávozott szerzőre. 2002 augusztus 23-án, 75 éves korában elhunyt Stafford Beer, angol kibernetikus, a 20. század második felének egyik legszínesebb gondolkodója. Beer Norbert Wiener általános elméletét a gazdálkodástudományokra alkalmazva egy életet szentelt a „vállalati kibernetikának”, s eközben az információs társadalom építésének rövidéletű modellkísérletébe is belesodródott: Chilében ő irányította 1971-ben azt a számítógépes gazdaságirányítási programot (a Cybersyn-projektet), amely nekiveselkedett az első valódi, nemzeti szintű hálózat megvalósításának. További ismertetés helyett az érdeklődőket Allena Leonard nekrológiájához irányítjuk (Stafford Beer: The Father of Management Cybernetics. *Cybernetics & Human Knowing*, 2002, vol. 9, no. 3-4, pp. 133-136(4)).

Z. Karvalics László